

A LUDASI KERÉKDOMB

Látogatóba jöttem ide, Ludas határába, kedves rokonaimhoz. A zsenge lombú gyümölcsfák alatt, a sarjadó fűben fekszem, azon a dombháton, amely még egyre árasztja kölyökkorom nyarainak meghitt melegét, s amelynek minden halma és vízmosása, minden bokra és vackorfája magán viseli rontó gyerekezem nyomát. Még sohasem jártam itt tavasszal. Meglep az áttörhetetlennek ismert akácos gyér véznasága, a haragoszöldnek ismert lombok áttetsző zöldje; de kivált az ősőreg diófa lep meg, amelynek bőrtapintású, nagy levelei most csupasz madárfiókákhoz hasonlítanak, s enyhén piroslanak a délutáni verőfényben.

A domb tövén lapuló gazdaság csendesen haldoklik. A ház előtt, a néhai virágágyásokon, apró, fekete malacok rajcsúroznak, mint valami ördögfiak. Az istálló düledezik, a trágyát évek óta nem hányták el mögüle. Ott korhad és bűzlik isten számában, s tenyészti a barna, bársony-

potrohú lótetűket. A csűr zsidelye megfeketedett, leszakadozott, a gyülmölcsfák szigorú rendjéből pedig itt is, ott is hiányzik egy-egy régi batulfa ismerős koronája. Ezeket sajnálom legjobban. A háború szilánkjai ütöttek beléjük, és nem lehet pótolni őket, mert telenként az elszaporodott nyúl nép minden csemetét irgalmatlanul kipusztít. Pusztul a dohányszín, a méhes. Pusztul a gabonás. Pusztulásnak indul tán maga a föld is. Hiába: a gazda öreg, az utódok pedig — az utódok másfelé kerestek boldogulást.

A ház is megöregedett. Tudja, hogy nem sokáig él (mert nincs aki éltesse), kuporog hát a domb alatt, s készülődik lassan a halálra. Tán csak a frissen sült kenyér illata eleven még itt.

Fekszem a sarjadó fűben, a fanyar vadmenták között, eltűnődöm a jövő-menő nemzedékeken, ezen a lassan felcseperegett, s éppoly lassan pusztuló gazdaságon, földeken és embereken, állatokon és gyülmölcsfákon, s észre sem veszem, amint Em néni meg Sanyi bácsi — jóságos, öreg vendéglátóim — velem épp szemközt, előbukkannak az akácoból. Közeledő manólépteik neszére azonban mégiscsak felriadok. Látom: búzagyomlálásból jönnek, mert hosszú nyelvű gyomlálókés billeg a vállukon.

— Ide nézz, lelkem, mit hoztam! — és Em néni három kisnyulat hengerít a fűre kötényéből.

Végzetlenül kedvesek. Alig két-három naposok lehetnek, mert szaladni egyáltalán nem tudnak még. Bohókás, mozgékony orruk ijedten szimatol, papírvékonyágú, roppant fülük hol antennaként mered fölfelé, hol hátukhoz simul, laposan, laposan, nehogy a körös-körül leleskedő, nagy és bizonyára vérszomjas ragadozók valamiképpen észrevegyék. Gubbasztanak egy csomóban, szürkén, gyámoltalanul. Aztán egyik feltápászkodik; s az odasereglett csirkék csudálkozó ricsajában nekiindul a végtelen határnak.

Kisnyulak! Lám, kisnyulak! Mennyi elmondhatatlan öröm és vidámság, mennyi bolondos hancúrozás emléke rajzik föl bennem egyszerre! Aratáskor vagy lucernakaszáláskor, ha kivetett néhányat fészekéből a kasza, mekkora boldogság is volt az nekünk, gyerekeknek! Vagy ha az apám az erdőről jövet elénk borított egyet-egyét a hátizsákából! Hiszen már Arany János is megírta, mekkora öröm az!

Itt azonban, ezen a tanyán nincs gyerek; nincs aki eljátsszék velük. Látom, Em néniék is egyre tanácstalanabban nézik, egyre inkább sajnálják az ártatlanokat. Mi nek is kellett ezeket hazahozni? Hiszen felnevelni nem lehet őket: túl aprócskák

még ahhoz, elpusztulnának. És az anyjuk! Mit érez majd az anyjuk, ha hazatér édes tejtől duzzadó emlőivel, és üres fészekre talál? Ki szopja ki akkor azokat az emlőket?

Így hát, amikor végre javasolni merem, hogy vigyük vissza őket, inkább megkönnyebbülnek, mintsem haragudnának. Épp megérhetett bennük is a gondolat.

Indulok Sanyi bácsi nyomán, a magas mezsgyén, amelyet pitypang és sárga virágú kutyatej vert fel. Foltos térdnadrágban, mezítlábra húzott kalucsniban botorkál előttem az öreg, markában a nyulakkal, s hunyorgatva meséli húsz-harminc év előtti nyulas kalandjait.

— ... máskor meg Árpí fiam talált egy fészekalját — magyarázza. — Öten voltak, de azok is mind ilyen fiatalok. Hagyjuk itt őket, mondom, aratáskor majd ismét rájuk lelünk. Hát ott is voltak, de hármat biza elvágott a kasza, s a maradék kettőt is csak bajjal sikerült megfogni.

Ennek a beszédnek pedig, látnivaló, nem egy éle van. Először is engem akar rászedni véle az öreg, nehogy valamiképpen azt találjam hinni, hogy megsajnálta a jámborokat. Nem illenék elárulni az ilyesmit; szégyellnivaló az. Aztán meg magát is vigasztalja, kecsegteti fáradtságának várható gyümölcseivel. Hogy hiszen nőjének csak azok a nyulak, mert őneki

nőnek! Mért ne gyalogoljon most vissza fél kilométert ezekkel a kis semmi állatokkal, mikor négy-öt hét múlva — ha csak el nem futnak addig — pompás nyúlpecsenye támad belőlük?!

Típorja hát szorgalmasan a göröngyöket lyukas kalucsnijában, melegen becézve tekintetével az állatokat, amelyek hatalmas markában otthonos zugra leltek, s most éppen szunyókálni készülődnek.

Már végefelé járunk a búzavetésnek, közel ahhoz a helyhez, ahol a fészket tudja, amikor az araszos búzában valami elevenre lesznek figyelmes. Hamarosan meg is ugrik előlünk. A nyúl, Az anyjuk. Megmegtorpan, nyargal a vetésben, ugrálja át a mezsgyét, porzik az országúton, míg az Opra Gyorgye lucernájában alkalmas búvóhelyre nem talál.

Milyen siralmas, milyen megható dolog is egy nyúlfészek! Néhány letiport, elszáradt fűszál, néhány félrekapart göröngy az egész. Csodálatos, mennyire csak a szaporaságukra bízzák ezek magukat! Egy kóbor róka, egy tekergő szarkafi, és az egész fészekalja oda van. Valósággal remekelniük kell a szerencsésen összejátszó körülményeknek, míg egy-egy süldő anyányivá cseperedik.

Lámcsak, most is! Alig helyezzük vissza őket vackukba, alig hangzik el Sanyi bácsi búcsúja, hogy „no, nőjete, gyara-

podjatok”, s azok alig dugják össze ismerős szimatokat habzsoló orrukat: valahonnan a szomszéd akácospól máris felcsattan egy szarkapár ideges cserregése. Ott állnak a görcsös, öreg akácon, jól szabott, ízlésre valló fekete-fehér tollazatukban, mint valami nagyvilági zsebmetszők, s nem mondom hogy rosszat forralnak, de éles csőrrel, és bizonyára éhesen vizslatják a vidéket. Göröngyöt hajítok feljük, kettőt is, mire szaggatott, ügyetlen repüléssel odébbállanak.

— A fene a nyakukat! — zsörtöl utánuk Sanyi bácsi. — A tavaly is rákaptak a kistrucákra. Tizenkettőt vittek el, tizenkettőt! Látod, Jankó fiam, utánuk nézhetnél egy kicsit, én már kivénültem a mászkálásból. Ott fészkelnek a nagy vajoncán, a sütökemence mögött. Fent a csorgó alatt, a diófán is van egy fészek.

Megígérem az öregnek, hogy „utánuk nézek”, s nem is esik nehezemre. A gyilkosnak utóvégre lakolnia kell.

Ahogy hazaérünk, első dolgom tűzkaparó horoggal felfegyverkezve megmászni a nagy körtefát, amelynek zsenge, halványzöld levelei közül messzire sötétlik a tekintélyes fészek. Sudár törzsű, sima kérgű fa a körtefa, bajos a tetejébe jutni. Végül mégiscsak sikerül, s elém tárul a szarkakastély, a maga csodálatra méltó teljességében.

Mert valóban teljes és csodálatra méltó dolog az! Ágakból font és agyaggal kitapasztott, szakajtó nagyságú építmény, ebben búvik meg a szénából, miegymásból készített tulajdonképpeni fészek. Puhán ki van párnázva, föléje pedig (hihetetlenül hosszú és vastag vesszőkből) tető borul. Az ember csak álljon, s bámuljon, hogyan cipelték fel oda azokat a dorongokat! Vesszőfedél borul a fészek fölé, mondom, de az is milyen! Mérnök se tudná lazábban, egyenletesebben, s ugyanakkor szilárdabban megépíteni. Olyan fedél az, hogy eső, napfény akadálytalanul surran át rajta, de dongó nagyságúnál testesebb eleven lény soha! Egyik bámulatból a másikba esem, s ha nem vigyáznak alulról, végül alighanem megkegyelmezek ennek a hamisítatlan kis remekműnek. De hát néznek, s én is röstellném, ha lágyszívűnek meg pipogyának keresztelnének el.

Lecsap hát a horog, tépi, szaggatja a gonddal összerótt vesszőket, szotyog a fáról a gally, az agyag, s mire elkészülök munkámmal, lent, a fa alatt majd egy hevítésre való akác vessző halmozódik fel.

Gyerünk a másikhoz.

Ide már csak egymagam megyek, mert az idő eljárt, s a marhát meg kell itatni. Kapaszkodom föl a dombon, a gyümölcsfák között, a jószagú fűben, elnézem az egyre szélesebbé tárulkozó völgyet, a nap-

lemente vörös visszfényében ragyogó szomszéd halmokat, a hazafelé tartó állatokat és embereket; elbabrálok a tavaly kiültetett csemetékkal, melyek kérgét tövig levásták az ideszemtelenkedő nyulak, s alig veszem észre, hogy jöttömre a csorgó alatti diófáról ijedt csergéssel röppen odébb a szarka. Sebaj, hiszen nem is akartam én őt megfogni.

Könnyűszerrel mászom meg a széles koronájú diófát, horgom keményen csap le a fészek peremére, akkor azonban. . . akkor egyszerre megtorpan kezemben a vas. A fészekben három tojás villan meg. Három zölden pettyezett, vékony héjú, az anyatesttől még meleg szarkatojás.

És jó, hogy szarka; jó, hogy kiskacsák és kiscsibék ellensége, s talán már holnap elpusztítja ott, a vetés végében, az én fáradságosan megmentett kisnyulaimat, mégis mélyen megbánom azt az egyetlen ütést is, amit fészkére mértem.

Nem, ezt a fészket nem verem le. Fialatok, gyermekek nevelkednek ebben! Nem rombolom szét, mert nem merem. Majd talán egy bátrabb és keményebb legény megteszi, én azonban — nem. Hogy jönnék én ahhoz? Ki jogosítana fel engem arra? Mély és megborzongató összefüggések sejtelve dereng fel bennem az almafák, nyulak és szarkák, a megmaradni akaró élet önmagával viaskodó ezernyi

formája, és odalent a siralmasan pusztuló gazdaság között, amely nyomtalanul eltűnik, mert nincsenek fiataljai. Hozzá nem nyúlnék ehhez a fészekhez, ha megfeszítenének sem! Hogyan pártolhatnám a természet egyik teremtményét a másikkal szemben, hogy merészelhetnék én, az ember, elfogult lenni? Hogyan, milyen meg gondolás alapján szemlélhetném a világot éppen a csirkék szempontjából? Miért a csirkék és miért nem a szarkák? Miért a nyulak és miért nem a gyümölcsfák? És egyáltalán, hogy állhatnék oda ítélni élet és halál kérdésében, amikor végső fokon sem illetékes, sem érdekelt nem vagyok?!

Bealkonyodik. Lefelé indulok, a domb alatt kushadó tanya felé. A vacsorához ülő öregeknek pedig azt hazudom majd, hogy arra a fára, arra a terebélyes, barátságos, öreg diófára nem sikerült felmásznom. Ugye, jó lesz így?